

SOREL OCH FASCISMEN

AV DOCENTEN HERBERT TINGSTEN

Då Georges Sorel, syndikalismens teoretiker, dög i augusti 1922 vid sjuttiofem års ålder, hade hans lära, ehuru framlagd först några år efter sekelskiftet, redan tryckt sin prägel på tidens politiska tänkande. För de mest skilda rörelser framstod Sorel som profet. Han var en av de andliga fäderna till bolsjevismen i Ryssland, likaväl som till nutida fransk nationalism och rojalism. Lenin och Maurras ha båda funnit stöd hos Sorel. Hans förnämsta arbete, *Réflexions sur la violence*, denna egendomligt kyliga, föraktfulla och likväl passionerade bok, utgjorde en intellektuell kraftkälla för konservativa och radikala revolutionärer i skilda länder. Sin största triumf vann dock Sorels lära först efter mästartens död, då hans lärjunge Mussolini såsom den fascistiska rörelsens ledare i oktober 1922 erövrade makten i Italien.

Fascismens anor gå naturligtvis vida längre än till Sorel; de senaste årens energiska genetiska forskningar synas snarast giva vid handen, att flertalet av den latinska rasens mera betydande tänkare under de senaste århundradena verkat befruktande på fascismen. Den största omedelbara betydelsen för den *ursprungliga* fascismen hade likväl utan tvivel, såsom Mussolini tidigare ofta förklarat, Sorel och den av denne starkt påverkade italienske sociologen Pareto. Såväl under sitt tidigare socialistiska skede som senare har Mussolini i fråga om sin allmänna uppfattning framträtt som en lärjunge till dessa tänkare. Hela hans politiska uppträdande synes betingat av Sorels teorier.

Sorel utgår från Marx och hans lära företer i väsentliga, men, såsom av det följande framgår, knappast avgörande punkter stora likheter med marxismen. En grundläggande förutsättning för den sorelska teorien är framhävandet av klasskampen, striden mellan de besittande och de, åtminstone relativt, egendomslösa. Liksom Marx tänker sig också Sorel möjligheten att denna kamp

en gång skall resultera i statens avskaffande och dess ersättande av fria producentsammanslutningar. Men i grunden är Sorels åskådning en helt annan än Marx', och de nämnda momenten i den marxiska läran insättas av honom i ett helt annat sammanhang.

Genom hela Sorels verk går fruktan för att klasskampen skall biläggas. Han befarrar, att den motsättning mellan besittande och proletärer, som för Marx står såsom möjlig att upphäva först i och med statens undergång, skall kunna överbyggas inom statens ram. Det har redan visat sig, framhåller han, att borgarklassen icke kommer att konsekvent fasthålla vid sina privilegier; borgarna äro tvärtom benägna att av fruktan för arbetarklassen göra betydande eftergifter och att därigenom, under bibehållande av det väsentliga i sin makt, möjliggöra en utjämning av klasskampen. Och å andra sidan ha arbetarnas ledare i allt högre grad övergått från revolutionism till reformism; de sträva för att under existerande samhällsformer höja arbetarklassens ställning och göra härigenom en fredlig avveckling av konflikten mellan klasserna tänkbar. Varje anhängare av klasskampen måste därför, anser Sorel, förakta det förvekligade och fega borgardöme, som i skräck böjer sig för proletärernas fordringar, likaväl som den socialistiska ledarklass, vilken, driven av karriärsynpunkter och opportunism, tacksamt mottar bourgeoisiens nådegåvor. Oavbrutet uttrycker han sin avsky för parlamentet, vilket för honom kan sägas framstå som en börs, där de rikas rädsla och de fattigas begär omsättas i lagar, som främja statens fortvaro.

Frågan uppstår då, hur man skall hindra klasstridens utjämning, stimulera de motsättningar, som hota att försvinna. Medlet blir för Sorel den av våldsåtgärder åtföljda strejken. Genom ofta återkommande strejker, vilka resultera i våldsamma sammanstötningar mellan proletärer och borgare, skall kampkänslan hållas vid liv, den heliga elden matas med nytt bränsle. Proletärerna skola härigenom bibringas en känsla av att förtrycket i grunden icke försvagats genom vunna socialpolitiska reformer och att en avgörande kamp är nödvändig; borgarna åter skola komma till den slutsatsen, att varje eftergift är lönlös och att en hård undertryckningspolitik är den enda möjliga. Klasskampen återföres sålunda till sin ursprungliga renhet.

För de revolutionära proletärerna får emellertid varje strejk,

varje i den sociala kampen företagen våldshandling även en annan och större betydelse. De se här »en förminskad avbild av, ett försök eller en förberedelse till den stora slutliga omvälvningen». Strejken blir en manöver eller en partiell mobilisering före den avgörande bataljen. Ty denna batalj är enligt Sorel generalstrejken, i vilken proletärerna, »såsom i en av de stora napoleonska bataljerna», skola definitivt krossa sina motståndare. Det är denna *generalstrejk*, som hela den socialistiska agitationen och varje partiell konflikt mellan bourgeoisie och proletariat, enligt Sorels mening, bör förbereda. Genom generalstrejken skall staten avskaffas och det socialistiska programmet förverkligas.

På denna punkt i resonemanget kommer man till det mest originella i Sorels lära. Den generalstrejk, den för klasskampen avgörande sammanstötning, om vilken han ständigt talar och som han skildrar i lidelsefulla ord, tror han i själva verket icke på. Den är för honom icke en möjlighet, utan en myt. Klart uttalas i hans arbete, att denna stora kamp, som bör vara föremål för varje proletärs åtrå och kring vilken Sorels egen revolutionära dröm flätar sig, aldrig kommer att äga rum. Sorel har gjort den iakttagelsen, att »de människor, som deltaga i stora sociala rörelser, föreställa sig sitt framtida handlingssätt i form av strider, som säkra deras saks triumf». En dylik föreställning är en myt, alltså en ändamålsföreställning, som är avgörande för vederbörande persons handlingssätt, men som i praktiken aldrig kommer att realiseras. En myt kan enligt Sorel icke motbevisas, ty den ställer sig, liksom den religiösa tron, medvetet utanför logiken; det är därför fåfängt att söka gen- driva uppfattningen om generalstrejkens nödvändighet och dess avgörande betydelse med sakliga grunder. Kan man bevisa, att generalstrejken aldrig kan äga rum, eller att, om den ägde rum, den icke skulle leda till de av Sorel förutsatta resultaten, rubbar detta icke Sorels inställning, ty sanningen av de tankar han framkastar är i grunden för honom likgiltig; han framhåller, att »föreställningar, som anknyta till en obestämd framtid, kunna ha en betydande effektivitet» oavsett deras sanningsvärde. Likaväl som de första kristna ledde martyrdöden i tron på en obefintlig gud och likaväl som de franska revolutionsarméerna besegrade Europa i tron på oriktiga naturrättsliga idéer, likaväl kan, anser Sorel, världsproletariatet framdrivas till kamp mot bourgeoisien på grund av läror, som lärofadern icke själv tror på.

Varför framställer då Sorel sina teorier? Varför uppmanar han massorna till kamp utan att tro på seger eller ens på en eventuell segers värde? Svaret är i själva verket enkelt. Bakom den översteprästerliga ateismen döljer sig ett moment av tro, men ett annat än det i första hand för massorna förkunnade. Sorel önskar framkalla den heroism, den storslagna offervilja, som utmärker en slagen men troende armé. Generalstrejken »uppväcker i djupet av själen en känsla av det sublima, som motsvarar förhållandena i en gigantisk kamp»; »om föreställningen om generalstrejken icke skulle hava annat resultat än att göra den socialistiska uppfattningen mera heroisk, måste den redan härigenom betraktas såsom havande ett oskattbart värde». Enligt denna esoteriska inställning, som reserveras för Sorel och andra proletariatets ledare, äro, såsom ständigt framhålls, de kämpande arbetarna att förlikna vid de första kristna, de franska revolutionsarméerna och andra de illusoriska värdeföreställningarnas martyrer. Massornas liv skall få hållning och värdighet genom att underordnas en idé, deras kamp och död skall bli det sublima offret för ett ideal. Denna ideella inriktning skall dominera så fullständigt, att personliga intressen helt träda i bakgrunden; härigenom uppnås, kan det sägas, den religiösa moralens renässans. Sorel, som ständigt använder militära liknelser, förkunnar att »den revolutionära syndikalismen motsvarar de napoleonska arméerna, vilkas soldater utförde hjälte-dåd, väl vetande, att de själva alltid skulle förbli fattiga.» Det som återstår av det napoleonska kejsardömet är, säger han, »legenden om den stora armén»; »det som kommer att återstå av den nuvarande socialistiska rörelsen är legenden om strejkerna».

Här är icke platsen att kritisera Sorel; endast ett par randanmärkningar skola bifogas. Var och en som läst igenom Sorels arbeten måste fråga sig, hur han kan tro det vara möjligt att förmå massorna till en kamp, som han själv förklarat vara utsiktslös. Läran om myten är ju en dödsstöt för tron. En på denna synpunkt byggd invändning mot Sorel kan emellertid med visst fog besvaras därmed, att Sorels tankegång är till för en skara utvalda, han vill, såsom en italiensk författare (Ascoli) uttalar, bilda en slags intellektuell munkorden, vars medlemmar, själva utan illusioner i fråga om klasskampen såsom medel till uppbyggande av en ny samhällsordning, skola inge andra illusioner härom. Viktigare är påpekandet, att grundvalen för Sorels

medvetna illusionsbildning är en tro, lika godtycklig och oreflekterad som den lyckomoral, som han bekämpar. Han själv tror på offret och heroismen och föraktar utopismen, som eftersträvar en universell belåtenhet, men hans egen tro på värdet av en stolt och egoistisk kampkänsla är tydligen lika overifierbar som hans motståndares tro på värdet av mänsklighetens lycka. På denna punkt har hans analys gjort halt.

I själva verket torde Sorel stå närmare den av honom kritiserade lyckotron än hans uttalanden direkt giva vid handen. Han synes utgå från att tron på ett stort mål inger en lyckokänsla, som ej på annat sätt kan vinnas. Han presenterar sina klasskampsidéer som lyckobringande illusioner. Denne blaserade ideolog har stannat vid tron — vilken tro som helst — som det för människan väsentliga. Att han draperat denna föreställning kring klasskampstanken framstår mera som en tillfällighet. Klasskampen är det närmast till hands liggande faktum, som passar såsom underlag för hans idéer. Striden blir för honom den grundval, på vilken en primitiv och reflexionslös tro uppbygges. Han har själv, såsom han skriver, genomskådat tillvarons illusioner, hans hat gäller i grunden själva tanken, den sönderfrätande och livsförstörande analysen och liksom Nietzsche längtar han efter den intellektuella oskulden, den enfaldiga men livsfrämjande tron. Som Nietzsche säger han sig föredra livet, illusionen, framför klarhet och sanning. Nietzsches isolerade övermänniska blir för honom hela det kämpande proletariatet, han anser sig kunna göra en klass till bärare av den heroism, som enligt Nietzsche endast tillkommer de utvalda.

Vid första ögonkastet förefaller det egendomligt, att Sorel är en av fascismens främste lärofäder. Vad har denne dyrkare av klasskampen, av tron på statens avlösning genom fria producent-sammanslutningar, att göra med den rörelse, som söker avlysa all strid mellan klasserna, som förbjudit strejker och lockouter, som ständigt betonar nationens enhet och storhet och som på alla områden uppställer staten såsom ledande eller härskande?

Likheten i fråga om metod är uppenbar. Fascisternas kamp för Italiens erövring under åren 1921 och 1922 har alltigenom förts efter Sorels strategiska riktlinjer. Genom våldsamma sammanstötningar har en motsättning inom nationen, som stundom synt på väg att försvinna, hållits vid liv; konflikterna mellan fascister och socialister ha ersatt de sorelska strejkerna. Mot den

vikande socialismen har man använt våldet på samma sätt som det enligt Sorel bör brukas mot det förvekligade och till eftergifter beredda borgardömet. Såsom mål för rörelsens strävan den framställde man redan tidigt statsmaktens fullständiga erövring genom en militär operation och då tiden var mogen symboliserades den i realiteten redan vunna segern genom en sista allmän offensiv, marschen mot Rom. Ständigt har våldet för Mussolini framstått, icke blott såsom ett ont, nödvändigt för att nå makten, utan framför allt som en andlig stimulans, ett medel att stärka tron och skärpa konflikten.

Likheten är dock vida djupare. Liksom Sorel är fascismen, sådan den framträtt i Mussolinis och andra ledares tidigare förkunnelse, anti-intellektualistisk, den hävdar, att alla ideologier äro värdelösa och att endast den instinktiva, omedelbart livsfrämjande tron har värde. Alla allmänna idéer grunda sig på fiktioner, skriver Mussolini i sin tidning i november 1921 i anslutning till en av Vaihingers italienska efterföljare, enligt modern relativism bör man därför upphöra att tänka och bedöma för att endast handla; »fascismen är det högsta och mest intressanta uttrycket för denna relativistiska filosofi.» Handlingen, framför allt den heroiska handlingen, kampen, och denoreflekterade tron framstå liksom hos Sorel som de oanfäktbara livsvärdena; föreställningen om handlingens och stridens värde kombineras med föraktet för det till svaghet ledande tänkandet, för utopier och kompromisser, för demokratism och liberalism, vilket allt förklaras känneteckna bourgeoisien, det ondas princip.

Liksom Sorel har Mussolini velat giva massorna en tro, som för trons förkunnare är en myt. Skillnaden ligger däri, att under det att Sorel utgår från kampen mellan klasserna, Mussolini — som tidigare haft samma utgångspunkt — såsom fascismens ledare utgår från kampen mellan nationerna. Myten om generalstrejken hos Sorel ersättes hos Mussolini av myten om en nationell kamp; proletarietet ersättes av Italien. »Vi ha skapat en myt», yttrade Mussolini i ett tal på partikongressen i Neapel några dagar före marschen mot Rom. »Myten är en tro, en lidelse. Det är icke nödvändigt, att den är en verklighet. Den är en faktisk verklighet, ty den medför eggelse, hopp, tro och mod. Vår myt är nationen, vår tro är nationens storhet».

Den brutala uppriktighet, som för den utanför partipolitiken stående iakttagaren Sorel var naturlig och riskfri, och som för

revolutionären Mussolini var möjlig, om också vågad, kan likväl ej tillämpas av de maktägande i ett rike. Fascismen som statsbyggare har måst ersätta myten med tron, den spirituella skepticismen med vederhäftighet och allvar. Mussolini, som länge balanserat på gränsen mellan fribytarens intelligenta problematik och statsmannamässig säkerhet, har definitivt valt den senare delen. Nietzsche, Sorel och Pareto ha fått träda tillbaka för Gentile och Rocco. Den ursprungliga fascismens idéförakt och relativism ha bortskymts av yrkestänkare, som på den fascistiska revolutionens grundval byggt upp en ny ideologi, lika dogmatisk som de av fascisterna förhånade systemen.
